

իրենց անդէնց կաթով եւ որսացած երէններով. չեն գիտեր մշակութիւն, որ զիրենք հողին պիտի կապէր, եւ անդադար կը տեղափոխուին, կանայքն ու տղաքը փոխադրելով սայլերով, որոնք կեղեւներով ծածկուած են եւ ուր իրենք ալ գիշերները կ'անցընեն: Կը բանակին ճամբուն վրայ հանդիպած մարգազեախներուն վրայ, իրենց անդրուվարները բոլորակաձեւ կը շարեն, պտղաբեր ծառերը կը քաղեն ու յետոյ կը մեկնին՝ իրենց առջեւէն վարելով պաճարն ու դուարը: Ամէն բանէ աւելի պատերազմը կը սիրեն ու ձիավարութիւնը. երիտասարդներն՝ որոնք մանկութենէ վարժած են հեծնել, իրենց անարգանք կը համարին ոտքով քալելը: Եթէ Ամիւսնու հաւատանք, Ալանք քիչ մ'աւելի քաղաքակրթուած էին. աւելի նուազ անագորոյն, աւելի լաւ հագած, բայց միւս բաներով շատ նման Հոնաց: Թեթեւազէն ու զիւրաշարժ, քաջ որսորդներ ու աւարառուներ: Պատերազմասէր էին շատ, եւ իրենց սպաննած թնամիներուն մորթը հանելով անով իրենց ձիերը կը սթարէին: Ամէնքն ալ ի ծնէ աղատ են¹⁷⁰:

Կասպից Դրանց՝ ինչպէս նաեւ անդրկասպեան աշխարհարաժնին պաշտպանութեան մէջ միայն Պարսք շահ ունէին եւ պէտք էին խնամ տանիլ. ընդհակառակն ամէն հրոսական արշաւանք որ Կաւկասի կենդրոնէն կ'անցնէր՝ կը սպառնար երկու պետութեանց ալ: Ասով կը մեկնուի այն դաշինքը՝ զոր կը պատմէ կեղծ Յեսու Սիւնակեաց¹⁷¹. այսինքն թէ Պատերազմի մը պարագային Հռոմայեցիք եւ Պարսք իրարու պիտի օգնէին փոխադարձաբար զէնքով ու արծաթով: Նաեւ առաջիններն ասկէ օգուտ կը քաղէին, որովհետեւ Հոնք Ասորիքի մէջ փնտնէր հացուցին Արկադիոսի եւ Անտրիոսի օրով: Բայց մանաւանդ Պարսիկներն այս դաշանց վրայ անդադար կը յենուին. Չենոնէն ոսկի առին փրկանաւորելու համար Պերոյ գորավարն՝ զոր Հոնքը գերած էին: Այն առեւն փորձեցին դաշնադրութիւնը խեղաթիւրել եւ անկէ հետեւցընել թէ Կ. Պոլսոյ ինքնակալները տա-

¹⁷⁰ Այս պատկերիս մէջ տարակուսական գծեր կան, առանց հաշուելու աւելարանութիւնները: Ամիւսնու կ'ըսէ թէ Ալանաց քով երանելի է որ ճակատի մը մէջ կ'իյնայ, եւ վաս՝ որ ծերութեամբ կամ արկածով մը կը մեռնի: Արդ նայն կանխակալ կարծիքը կը վերադրէ նաեւ Պարթեւներուն (ԻԳ, 6, 44):
¹⁷¹ Ժամանակագր., 9—11: Ըստ Թէոփանէսի (տես վարը) դաշինքն թէպէտ Կրասերի ժամանակէն էր:

րեկան ճշմարիտ հարկ մը վճարելու պարտական են¹⁷²: Կաւատ 496ին վայրասպար դրամ պահանջեց Անաստասէ, որ միայն փոխատուութեան մը կ'ուզէր հաւանիլ¹⁷³: Ասոր հետեւութիւնը պատերազմ մ'եղաւ: Յետոյ խաղաղութիւն առաջարկեց Յուստինիանու այն պայմանաւ որ վերջինս արծաթ հանգանակէ պահպանելու համար Կասպից Դրոնքն ընդդէմ նոյն Մաղթթաց¹⁷⁴: Բայց իրականութեան մէջ ո'չ մէկ եւ ո'չ միւս կողմը խնդիրն այս իմաստով կը նկատէր. ա'յնչպիսիքն մտածեր միասին զգուշութեամբ անձնապահ ըլլալ այն բարբարոս ազգերէն՝ որչափ դանոնք իրարու վրայ կամ հակառակորդին դէմ ձգել գրգռելով. Կաւատ Հեփթաղներ ունէր իւր բանակին մէջ. Խոսրով յետոյ դասոնք բնաջինջ ըրաւ օգնութեամբ Թուրքերու՝ որոնք ժամանակաւորապէս հարկ կը վճարէր¹⁷⁵: Իսկ Ալանաց մասին՝ զորոնք պիտի ընկրկէին, Հոսմայեցիք դանոնք իրենց զօրաց մէջ մուծին¹⁷⁶. Եւ զբամական նպաստներու ուժով զեղծուցին հրապուրեցին Պարսից հին ստորակարգեալները՝ Սարբրական Հոնքը, որոնք սակայն քիչ ապահով եւ անկարգապահ ցեղ մըն էին¹⁷⁷:

Մեր գործը չէ այս խառնակ ու տխուր պատմութեան մանրամասնութեանց հետեւիլ. ասի հաղիւ թէ մանրալիպական թեթեւ օդուտ մը կ'ուեննար՝ եթէ չնպաստէր պայծառօրէն երեւան հանելու երկու մեծ պետութեանց իրենց վախճանին մօտ գործածած քաղաքականութիւնը: Իրենք զիրենք կը փճացընէին ստանալու համար օգնութիւնն ազգի մը՝ ուրիշ ազգի մը դէմ, որուն վրայ յետոյ՝ իւր տոյժը հանելու համար՝ ահագին տուգանքներ կը դնէին:

(Շարունակելի:) Լ. Յ. ՏԱՇԵԱՆ

¹⁷² Ի՞նչ չափով իրաւացի էր այս պահանջումը: Հաղիւ թէ կարելի ըլլայ բոկ: Կ'երեւայ թէ Նէօլեքէ (Տարբրի, էջ 108, ծն. 2) կ'ընդունի անոնց երաւունք ունենալը. Յեսուայ Սիւնակեցի գործածած բացատրութենէն կը տեսնուի որ խնդիրն արդէն վիճելի էր եւր ժամանակը:
¹⁷³ Յեսու, 23: Թէոփանէս, Ժամանակագրական, էջ 144, 21 եւն:
¹⁷⁴ Պրոկոպիոս, Պ. Պ., Ա, 16, 4—8:
¹⁷⁵ Թէոփանէս, Սիմոն, Գ, 6, 11:
¹⁷⁶ Չոսիմոս, Գ, 35, 2: Պակատ, Երբորդեան, 32: «Տեղեկութիւնք Աստիճ. Արեւմ., 2, 31. comites Alani»:
¹⁷⁷ Աղաթիս, Գ, 3, 3:

ՆԵՓՈՒՄ Ա. ԹՈՒԳՆՈՐԻ ՄՈՒՅՈՒՆ ՏԱՐԻՆ (1269, : Ո Կ Տ. 29)

Ճշգրտելու կը կարօտի Հեթում Ա. Մեծ թագաւորի մահուան տարին, զոր Հ. Ղ. Ալիւան կը նշանակէ 28 հոկտ. 1270¹: Գննելու համար այս հարցը նկատի պիտի առնեմ 1266—1271 տարիներու ժամանակագրութիւնը, վկայութեան կոչելով ժամանակակից աղբիւրները:

1. «ՉԺԵ. Սմլմօթն² զօրօք անօրինաց կոտորեաց. զզօրս Հայոց ի Մառի եւ կալաւորսն թագաւորին զԼեւոն եւ Եսպան զԹորոն զմիւս որդին. եւ գերեաց եւ այրեաց զՀայք մինչեւ ի Բարձրբերդն եւ յԱտանա. զՍիս այրեցին եւ զաւագ եկեղեցին. եւ բացին թագաւորաց եւ զիշխանաց զոսկերսն հանեալ այրեցին հրով եւ հոսեցին, հողմով³»:

2. «Յայսմ ամի... որ թվ. ՉձԺԵ էր, երեկ Մարցին ի Հայոց երկիրն ու տարաւուպս գիրքս ծառայ. ես վարդան յերուսաղէմ կու երթայի. հանդիպեցաւ այս գիրքս ինձ ի յԱքայ. ես զնեցի ինձ յիշատակ եւ ծնաւազայ իմոց. եւ որ յիշէ յիշեալ լիցի ի Բրիտոսս. ամէն⁴»:

3. «Գրեցաւ սուրբ Աւետարանս... ի թուականութեանս Հայոց ՉԺԶ. յայս նշանաւոր եւ ի վշտալից ամիս, յորում ելին անօրէն զօրքն Իսմայելացոց եւ մտին յաշխարհս Կիւիլիկեցոց. իսկ ելեալ զօրաց մերոց ընդդէմ նոցա՝ ոչ կարացեալ ընդդէմ կալ վասն սակաւութեանն՝ ի պարտութիւն մատնեցան. եւ զերկուս որդիս թագաւորին՝ զԻնն սրախոխ արարին եւ զմիւսն զԵրի վալեցին յԵգիպտոս. եւ մտեալ նոցա այնուհետեւ (ի) բազում գաւառս եւ քաղաքս եւ

¹ Սիսուան, էջ 154, 555: Այսպէս ալ ընդունուած է նորագոյններէն. հմտ. Fr. Tournebize, Histoire politique et religieuse de l'Arménie, Paris էջ 214:
² Կահնարիէ Izz-eddin Igan ամիրան, մտաւանուած Semm-el-maut, «Թոյն մահացու». Makrizi, Histoire des sultans mamlouks, trad. Ét. Quatremerre, t. I, 2e part., p. 2 եւ 146: հմտ. Սիսուան, 400—402:
³ Հեթում պատմիչ Թաթարաց, վեներիկ 1842, էջ 84 եւ վիեննա, Թ. 844, թղ. 205ր: Հնագոյն օրէնքի Արտաւազդ Արքեպ., Նկարագիր Օչին թագաւորի ձեռագիր ժամագիրքին (1319էն) Անթիլիաս, 1933, էջ 99, ունի. «Սմլմօթն զարբաւք անարկուց կոտորեաց զզօրս Հայոց ի Մառի եւ կալաւորսն թորին Հայոց զպարսն Լեւոն եւ Եսպան զմիւս որդիս զպարսն Թորոս. եւ եմուտ յերկիրն Հայոց. իրենց եւ այրեաց մինչեւ ի Բարձրբերդ եւ յԱտանա»:
⁴ Վիեննա, Թ. 833, թղ. 208ա (Աւետարան յամէ 1235):

գեօղս եւ վանորայս եւ եկեղեցիս հրձիգ արարին. եւ անթիւ քրիստոնէսայս սրոյ եւ հրոյ մատնեցին եւ երիս բիւրս եւ վեց հազար գերիս տարան յաշխարհն իւրեանց. իսկ զանանոց եւ զլնչից ո՞ կարացէ պատմել: Չորս յանմխիթար սուգ կանք եկեղեցիք քրիստոնէից եւ ողբամք զողբս Երեմիա մարգարէի որ ի վերայ Սիոնի...⁵»:

4. Դէպքս մանր կը պատմէ Գրիգոր Ակնեցի⁶. «Թագաւորն Հայոց՝ իբրեւ գիտաց զգալ Թուրքին ի վերայ երկրի իւրոյ, յայնժամ ժողովեաց զզօրս իւր եւ ետ ի ձեռս թագաժառանգ որդւոց իւրոց պարոն Լեւոնի եւ Թորոսին: Եւ ինքն զնաց սակաւ մի զօրօք առ Տաթարն, որ կայր իջեալ ի մէջ Արլստանին եւ Կոկսոնոյ. եւ անդ յամեալ աւուրս ինչ՝ ոչ գիտելով գերկպառակութիւն զօրաց իւրոց. եւ մինչ հոգաց առ զլիւսաւորս Տաթարին գալ եւ օգնել զօրաց նորա եւ ինքն երեկ երկու աւուրը յառաջ. ապա լսեաց զգալն Թուրքին եւ զբեկուսն զօրացն երկմտից, որ ետուն զթագաժառանգ որդիսն իւր ի ձեռս անօրէն զայլոցն եւ ինքեանք փախեան ի ձեռս անօրէն զայլոցն եւ ինքեանք փախեան զաւուրս իւրեանց. զի զգեղեցիկ որդի թաւամբուս իւրեանց. զի զգեղեցիկ որդի թագաւորին զպարոն Թորոս ի պատերազմին սրախողիտոյ արարին յիւրում երեվարին եւ զպարոն Լեւոն ըմբռնեալ բազում զօրօք Թուրքացն եւ տարան ծառայ ի Մարք»:

Կիլիկիոյ Պատմիչը⁷ դէպքս պատահած կը նշանակէ 1266 օգոստոս 23, երկուշաբթի. արտաքին պատմիչները⁸ օրը կը դնեն 24 օգոստոս:

5. Թշնամին ասպատակեց Կիլիկիա 20 օր⁹, ուստի օգ. 23—սեպտեմբեր 12: Հետեւ երբ լսեց հայ բանակին պարտութիւնը, Թորոսի նահատակութիւնն եւ Լեւոնի գերուութիւնը, «րեկաւ սիրտն ի կարի եւ յանհարին տրամութեանէ... մինչ եկն ի սուրբ եւ ի գերահաշակ ուխտն միանձանց ի յԱկանց անարատս. եւ աստ միթարեալ սակաւ մի ի միեղէն եղբարց սուրբ ուխտիս՝ կեցեալ աւուրս ինչ մինչ ելաւ Թուրքն յերկրէս¹⁰»:

⁵ Կոր-Չուպայ, Թ. 51 Ամենափրկիչի (Տէր-Աւետիսեան, Յուլյակ):
⁶ Մարգարիտ արեղայի Պատմութիւն վասն ազգին Նեոպոլաց, Պետերբուրգ 1870, էջ 39—40: Եւնք՝ Պատմութիւն Թաթարաց վարդանայ պատմիչի. Երուսաղէմ 1870: Գրուածքիս հեղինակն է Գրիգոր Ակնեցի. այս մասին ընդարձակ պիտի խօսիմ այլուր:
⁷ Սիսուան, էջ 401:
⁸ Հմտ. Tournebize, անդ, 213, ծան. 2 եւ R. Grousset, Histoire des Croisades, III, p. 634—635:
⁹ Grousset, անդ:
¹⁰ Գր. Ակնեցի, անդ, էջ 40:

ԻՆ. Հանդեալ է Քրիստոս բարեպաշտ արքայն Հայոց Հեթում. որում ողորմեացի նմա տէր Յիսուս եւ յիշատակ օրհնութեան նորա մնացէ յաւիտեան: Եւ տէր Յիսուս եւ չնորհս ցանկալի եւ աստուածասէր պարոնին Հայոց Լեւոնի որդւոյ իւրոյ եւ նա թագաւորեաց փոխան հօր իւրոյ եւ նստաւ յաթոն իւր կարողութեամբն Աստուծոյ: Եւ օր հանդիսի օրհնութեան նորա եղև է սուրբ Յայտնութեանն Քրիստոսի ի մայրաքաղաքն Տարսոնի Կիլիկիոյ ի մեծ եկեղեցին Ս. Սովի...» (Սրուանձտեանց, Թորոս Աղբար, Բ., էջ 381—382):

Վենետիկի Թ. 212 ծառնտիրի մէջ, Թղ. 189 բ լուսանցքի վրայ կայ մանր բոլորզրով յիշատակագրութիւնս. «Յամի Զի. յայսմ աւուր, որ է Դչի, բարեպաշտ արքայն Հեթում փոխեցաւ առ Քրիստոս կրանաւորական վարուք, զոր հանգուցէ Քրիստոս զհօգի նորա ընդ Մակարայ ճգնաւորի եւ ընդ այլ սրբոցն. ամէն³²»:

Էջմիածնի Թ. 199, Թղ. 433 բ. կ'ըսուի. «Ի Թվ. Զի. ի հայրապետութեան տեսնն Յակոբայ կաթողիկոսի եւ ի թագաւորութեանն Հեթում Հայոց թագաւորի... գրեալ աւարտեցի... ի Դրազարկ»:

Այս տեղիքներէն ամէնէն աւելի ուշագրան է առաջինը, որ արքունի ժամանակագրի գրչէն է: Հոս բացայայտ կ'ըսուի, թէ Հեթումի մահը պատահած է ԶԺԼ. տարւոյ հոկտեմբեր ԻԹ., երեքշաբթի օր մը: Այս տարին ըստ Սարկաւագի անշարժ տոմարին կը սկսէր 1269, օգոստոս 11ին. իսկ շարժական տոմարի համաձայն նոյն տարւոյ յունար 13ին. հոկտեմբեր 29 այս տարւոյն կ'իյնար ճշդիւ երեքշաբթի. որովհետեւ նաեւ տարւոյն յունար 1ի պատկերն է Գչի: Դժբախտաբար Գրիգոր Ակնեցի եւ Վահրամ եւ Ռուբինեան պատմագիրք թուական չունին, այնպէս որ Կիլիկիոյ պատմիչի վկայութեան ստուգութիւնը կը հաստատէ միայն օրուան պատկերը: «Համառօտ Պատմութիւն Ռուբինեան իշխանաց» գրուածքին հրատարակիչն (Այրարատ, 1870, էջ 355 եւ շար.) փակագծի մէջ նշանակած է Հեթումի մահուան տարին 1269 եւ Հայ. ԶԺԼ» (Սամ. Անեցի, էջ 222): Ինձ անձանօթ է իր պատմաբանութիւնը, բայց ճիշդ կը գտնեմ եզրակացութիւնը: Այսպէս նաեւ R. Grousset, Hist. des Croisades, III, p. 635 կը գրէ, թէ

Հեթում «en 1269 il laissa le trône à Léon, devenu le roi Léon III, et abdiqua pour se faire moine»:

ԶԺԹ. տարւոյն համար ձեռագրական յիշատակարան երկու հատ միայն ունինք, որոնցմէ մին կ'ենթադրէ միայն, թէ այս տարի դեռ կենդանի էր Հեթում: Իսկ երկրորդը, որ աւարտած է իր Աւետարանին օրինակութիւնը ԶԺԹ տարւոյն «ի պարոնութեան Լեւոնի», կ'երեւայ թէ յետոյ կցած է Յիշատակարանին Լեւոնի օծութեան յիշատակութիւնը: Ան գիտէ թէ Հեթում վախճանեցաւ «այսմ ամի» ի հոկտ. ամսոյ ԻՆ: Ամսաթիւը սխալ է յամենայն դէպս. իսկ «այսմ ամի» կ'ենթադրէ 1269 օգոստ. 11—1270 օգ. 10: Լեւոնի օծութեան տարին չէ նշանակած, բայց գիտէ, թէ Յունուար 6ին տեղի ունեցած է այն, ուժտի Զի (1270 օգ.—1271 օգ). տարւոյն մէջ: Միւս մանր ժամանակագրներու «ԶԺԹ» տարին ապահովաբար «Զի» տարւոյն ազդեցութեան տակ է, երբ Լեւոն թագաւոր օծուեցաւ: Անոնք չեն ուզեր Հեթումի մահուան եւ Լեւոնի օծման մէջ մէկ տարուան դատարկ միջոց ենթադրել:

Վենետիկի Թ. 212 ծառնտիրի յիշատակագրութիւնը անլուծանելի կնճիռ մը կը ներկայացնէ. ան կը նշանակէ «Զի» տարին եւ օրուան պատկերը Դչ. առանց յիշելու ամիսը: Պէտք է ըսել թէ Զի (1271) տարւոյն հոկտեմբեր 29 ճշդիւ չորեքշաբթի կ'իյնայ:

Գրիգոր Ակնեցի կը կարծէ, թէ Հայոց Հեթում եւ Դաւիթ Վրաց թագաւորները միեւնոյն տարւոյն եւ ամսոյն վախճանած ըլլան: Այսպէս գիտէ նաեւ Ստեփանոս Օրպէլեան որ երկուքին ալ մահը ԶԺԹ տարւոյն կը նշանակէ: Այլուստ անձանօթ է ինձ Վրաց Դաւիթ թագաւորի մահուան ճիշդ թուականը:

Հ. Ղ. Ալիշան, որ ունեցած է իր աչքի առաջ Կիլիկիոյ պատմիչի տողերը, թէ եւ լուծ է յիշատակել, կը հետեւի մանր ժամանակագիրներու տուած ժամանակագրութեան ԺԹ. տարւոյն. եւ որովհետեւ այս տարւոյն հոկտ. 29 Դչ. կ'իյնայ, համաձայնեցնելու համար օրուան պատկերը երեքշաբթիի, կը վերածէ զայն 28ի, ուստի «1270, հոկտեմբեր 28» իսկ Հեթումի գործերէ քաջութիւն կը նշանակէ նոյն տարւոյն հոկտեմբեր 20, որուն համար այլուստ վկայ կը պահուի:

10. Ռուբինեան իշխանաց համառօտ պատմութիւնը կը հաղորդէ թէ Հեթումի մահէն ետքը «Մեծն Լեւոն սուգ պահեալ զերիս ամիսս ցաւազին անձամբ եւ ապա մեծարեալ ի Ղանէն եւ յամենայն մերձակայից եւ հեռաւորաց. միաբանութեամբ աշխարհին օծաւ թագաւոր ի վերայ Հայոց. եթող ի սրտէ զյանցանս ամենեցուն, որք սխալեալ էին նմա. չնորհեաց պարզեւս ամենեցուն» (Սամ. Անեցի, էջ 222): Ասկէ Վահրամ (էջ 228).

Բայց պարոնն այնքան սուգ առեալ, Մինչ մահու չափ հիւանդացեալ. Որ յամենից աղաչեցեալ, Փութով լինել թագաւորեալ: Սա առ ժամայն ոչ հաւանեալ, Եւ յուժեքէ ոչ սիրովեալ. Չերիս ամիսըս սուգ տարեալ Տկար անձամբ եւ վշտացեալ: Ապա նոքա որ բըռնացեալ Եւ աշխարհի էին տիրեալ. Որ յեզրպտոս սուլտան կացեալ, Եւ այն որ Սանն էր անուանեալ. Եւ այլ դրացիք որ մերձ եղեալ, Եւ ի յազգաց զլուխ նըստեալ. Սիրոյ պատգամ առ նա յղեալ, Չի եղիցի թագաւորեալ: Յորոց հարկեալ եւ հաւանեալ Եւ զբովանդակ Հայք ժողովեալ... Որք ի Տարսոն միաբանեալ Եւ անդամօր ըլնա օծեալ:

Իսկ Պատմութիւնն ազգին Ռուբինեանց կը գրէ. «Յետ որոյ եկաց յաթոն նորա անդրանիկ որդին նորա Լեւոն... եւ օծաւ ի քաղաքն Տարսուս յաւուր Յայտնութեան Տեսուն» (անդ, էջ 211—212):

Գրիգոր Ակնեցի կը գրէ. «Իսկ պարոն Լեւոն որդի Հայոց թագաւորին զնաց առաջի Արաղայ զանին եւ պատմեաց զմահ թագաւորին. եւ յոյժ սիրեցեալ եւ պատուեալ եղև ին. եւ առեալ հրաման վասն թագաւորելոյ իւր ի տեղի հօր իւրոյ, ապա դարձաւ եւ եկն յերկիրս իւր: Եւ արար ժողով մեծ իշխանաց... ի հոչակաւոր քաղաքն Տարսուս... օրհնեցին եւ օծին իւղովս սրբութեան զթագաւորորդին Լեւոն թագաւոր ի վերայ ամենայն Հայոց» (էջ 51—52):

Ժամանակի մասին կը հաղորդէ Կիլիկիոյ պատմիչը³³. «Իսկ ի Թիւ Զի, յամսեանն

յունուարի վեցն աւծին թագաւոր Հայոց զԼեւոն որդին թագաւորին Հեթում ի մայրաքաղաքն Տարսոն, ի սուրբն Սովի. եւ յամենայն ազգաց քրիստոնէից անդ հաւաքեալ կային առ ի տեսանել զարժանի տեսանելոյ ուրախութիւնն. որ եւ բազմաց մեծութիւն չնորհեցաւ յաւրն յայն. եւ բազումք ի կապանաց բանտից ազատեցան»:

Թագաւորութեան տարւոյն մասին միաբան են ժամանակագիրք: Կը վկայէ նաեւ Յովհաննէս Արքայեղբայր, որ Դիոնեսիոս Արիտպագացոյ գրութիւնները օրինակել կուտայ «ի թուականիս Հայոց Զի (1271) ... ի թագաւորութեանս քրիստոսապսակ արքային Լեւոնի տեսուն իմոյ եւ եղբորորդւոյ» (Հայապատմ, Բ., 486):

Լեւոն իր հօր մահը կը սգայ 3 ամիս. ուստի նոյեմբերէն ցվերջ յունուարի: Ծանր կը հիւանդանայ: Կազդուրուելէ ետքը կ'երթայ Ապաղայ զանին. կը մեծարուի անկէ եւ կը վերադառնայ: Այս ամէնը տեղի կ'ունենայ 1269 հոկտ. 29էն ետքը եւ 1271 յունար 6էն յառաջ. ուստի հարկ է ենթադրել, թէ դահը տարի մը դատարկ մնացած է:

Հայոց Զի տարին ըստ Սարկաւագազիրին կը հաշուի 1270 օգոստոսէն 1271 օգոստոս. իսկ շարժական տոմարի համաձայն 1271 յունար 13—12 յունուար 1272: Հոս Սարկաւագազիրը նկատի առնուած է:

Կը գտանանք հետեւեալ ժամանակագրութիւնը.

1. Եզրպտացիք կ'արշաւեն Կիլիկեան Հայաստանի վրայ 1266, օգոստոս 23ին. Լեւոն գերի կ'իյնայ: Թ շնամին 20 օր կը զերփէ աշխարհը:
2. Կոստանդին կաթողիկոս կը վախճանի 9 ապրիլ 1267: Աթոռը դատարկ կը մնայ իբր տարի մը:
3. Յակոբ Ա. կաթողիկոս կ'օծուի 12 փետրուար 1268:
4. Լեւոն կ'ազատի զերութենէն 30^օ մայիս 1268:
5. Լեւոն իշխան հայկական Կիլիկիոյ յունիս 1268:
6. Հեթում կ'առանձնանայ Ակնեք. կ'ընդունի կրօնաւորական սքեմ եւ Մակար անունը (1269, հոկտ. 20^օ):
7. Հեթում կը վախճանի 1269, հոկտ. 29 Գչ.:

³³ Սիսուան, էջ 270:

³² Սարգիսեան, Յուլիան, Բ., 234—235:

